Stefan Rakowski

"Památková Péče", R. XXX, 1970 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 27/3 (106), 245-250

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

brzmi: „Parador Nacional de Zurbarán", z racji serii obrazów tego artysty, zachowanych w zakrystii kościoła klasztornego.

F. Pons-Sorolla y Arnau, *The Restauration of the castle of Segura de la Sierra (Jaén)* **(Restauracja zamku w Segura de la Sierra (Jaén))**, ss. 75—84, 12 il., str. w jęz. francuskim.

W latach 1212—1214 Segura stała się siedzibą Komandorii zakonu św. Jacka i stanowiła punkt strategiczny w walce z muzułmanami. Na szczycie stromej góry wzniesiono wówczas fortecę i ceglany kościół w stylu wczesnego gotyku, pod silnym jednak wpływem architektury islamu. Zamek przez swe cechy charakterystyczne jest znakomitym przykładem średniowiecznej architektury hiszpańskiej, co szeroko uzasadniono w artykule. Ponieważ kamień użyty do jego budowy był miernej jakości, sklepienia (typu toledańskiego), obramienia okienne itp. wykonano z cegły. Obiekt przetrwał w ruinie do 1964 r., w którym to roku rozpoczęto prace konserwatorskie. Ze względu na znaczenie zabytku i posiadanie dokładnych danych w stosunku do wszystkich jego elementów, uznano za możliwe przeprowadzenie rekonstrukcji zniszczonych partii, z surowym jednak przestrzeganiem ścisłości naukowej i zachowaniem wszystkiego, co istniało w momencie podjęcia prac.

F. Pons-Sorolla y Arnau, *Conservation of an urban centre of historical and artistic interest: The Town of Chinchon (Madrid)* **(Konserwacja ośrodka miejskiego o walorach historycznych i artystycznych: miasto Chinchon (Madryt))**, ss. 85—92, 12 il., str. w jęz. francuskim.

Miasto Chinchon, położone w górach, w prowincji madryckiej, ze względu na swój układ i zespół architektoniczny jest zabytkiem o wysokich walorach historyczno-artystycznych; zachowało żywe cechy charakterystyczne dla stylu kastylijskiego XVIII i XIX w., choć część budynków pochodzi z XVI i XVII w. Oś założenia urbanistycznego stanowi Plaza Mayor, położony w dolnej części miasta; nad nim dominuje bryła kościoła parafialnego. Zabudowa wokół placu tworzy jednolity zespół przez swą strukturę oraz drewniane loggie i balkony, pełniące nadal pierwotną swą funkcję trybun w czasie corridy. Wszystkie wejścia na plac są pasażami zamykanymi w czasie walki. Plac ma kształt eliptycznej areny. Prace nad uporządkowaniem przestrzennym i technicznym zespołu przeprowadzono w latach 1967—1971. Objęły one: przywrócenie pierwotnego poziomu i nawierzchni placu, konserwację domów mieszkalnych i rekonstrukcję niektórych, zniszczonych partii ratusza; zastosowano materiały i techniki zgodne z tradycją lokalną.

We wszystkich artykułach przy omawianiu przeprowadzonych prac podany jest globalny koszt inwestycji w dolarach amerykańskich.

Bibliografia, ss. 93—134.

Barbara Lenard

PAMÁTKOVÁ PEČE. Wyd. „Orbis" w Pradze na zlecenie Ministerstwa Szkolnictwa i Kultury CSRS. Ukazuje się cztery razy w roku.

Rocznik XXX (1970)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

H. Feramitti, *Hospodárnost v památkové peči* **(Aspekty ekonomiczne ochrony zabytków)**, tłum. z niem. Egon Frey, ss. 1—9, 3 il.

Rozwój nauk humanistycznych i technicznych wpływa na podwyższenie wymagań odnośnie ilości i jakości informacji w dziedzinie ochrony zabytków. W związku z tym wzrasta zakres udziału administracji w tej dziedzinie oraz rozwija się współpraca wielu instytucji naukowych, których opinie i ekspertyzy mają częstokroć decydujące znaczenie dla ochrony zabytków. Nie ulegają natomiast zwiększeniu środki finansowe, potrzebne na pokrywanie kosztów związanych z rekonstrukcjami bądź bieżącą konserwacją. Autor artykułu zaleca wprowadzenie wysokiego stopnia racjonalizacji robót, co wprawdzie wiąże się z wysokimi nakładami początkowymi, amortyzują się one jednak szybko dzięki znacznemu zwiększeniu wydajności i możliwości unikania zwiększonych nakładów na robociznę. Wyniki osiągnięte przez Austriacki Federalny Urząd Konserwatorski przy pracach związanych z dokumentacją pomiarową potwierdzają prawidłowość takiego podejścia do zagadnienia. Przy zastosowaniu klasycznych metod kartograficznych uzyskuje się o wiele mniej informacji w porównaniu z dokumentacją fotogrametryczną, zapewniającą więcej niż tysiąckrotnie dokładniejsze informacje dotyczące sytuacji drobnych punktów. Dalsze części artykułu zawierają szczegółowe relacje o pracach inwentaryzacyjnych wykonywanych w Austrii przy użyciu stereofotogrametrycznych kamer SMK i TMK oraz omówienie metod wykonywania zdjęć i ich użytkowania.

L. Losos, *Vady barevných nátěrů omítek u památkových objektů* **(Kłopoty w konserwacji tynków barwionych występujących w obiektach zabytkowych)**, ss. 9—16, 7 il.

Sprawa doboru właściwych barwnych tynków w konserwacji obiektów zabytkowych urosła w ostatnich czasach do problemu o istotnym znaczeniu na tle ciągłych narzekań na pogorszenie jakości wypraw tynkowych na elewacjach. Nieustannie należy się liczyć z tendencjami do dyskwalifikacji takich lub innych technik tynkowania w wyniku ujawnionych wad. Dyskwalifikacje stosowanych technologii mają coraz częściej swe źródło w niewłaściwym stosowaniu tynków, bez uwzględniania ich możliwości, nadto w stanie zachowania oraz w rodzaju materiałów lub elementów stanowiących podłoża bądź w ogóle w wadliwym pod względem jakości wykonawstwie. Na podstawie wieloletnich doświadczeń autor omówił braki, jakie wykazują stosowane techniki tynkowania.

O. Votoček, *Litoměřická reservace po dvaceti letech — K 750. výroči města 1219—1969* **(Miejski zespół zabytkowy Litomierzyc po dwudziestu latach. Z okazji 750-lecia istnienia miasta, 1219—1969)**, ss. 17—33, 13 il.

Artykuł zawiera rys historyczny miasta od czasów najdawniejszych. Jak wynika z badań przeprowadzonych w ostatnich dziesięcioleciach, na obszarze dzisiejszego centrum zabytkowego istniała osada handlowa z kościołem NPMarii, wzmiankowanym w 1219 r. jako istniejącym na nowym pagórku nad Łabą. Osada szybko rozwijała się w kierunku północnym i zachodnim, sięgając najprawdopodobniej terenów, na których obecnie stoi kościół Wszystkich Świętych. Jubileusz 750-lecia nawiązywał do najwcześniejszej fazy założenia miasta. Dalsze części artykułu zawierają szczegółowy opis losów miasta, które dwukrotnie spustoszyły pożary — w końcu XIII w. i w drugiej połowie XVI w. Z dużą znajomością zagadnienia omówiona została nie tylko całość organizmu miejskiego, lecz również jego poszczególne zabytki, ich powstanie i obecny stan zachowania.

Fr. Kašička, M. Vilimková, *Lvi dvůr Pražského Hradu* **(Lwiarnia Praskiego Zamku)**, ss. 34—41, 9 il.

Jednokondygnacjowy budynek o charakterze bryły przypominającym budowle wiejskie, usytuowany na narożniku ulicy U Prašného Mostu (Przy Moście Prochowym), stanowi niepozorny element zabytkowej zabudowy podzamcza Praskiego Zamku. Współcześnie mało komu już wiadomo, że jest to pozostałość renesansowej zwierzętarni królewskiej, która do naszych czasów przetrwała w swym nie zmienionym, pierwotnym układzie. Projekt architektoniczny lwiarni jest nieskomplikowany. Zbudowana w początku lat osiem-

dziesiątych XVI w. na polecenie Rudolfa II, z późniejszymi przeróbkami detali, zwierzętarnia przetrwała zachowując ogólny wyraz budowli barokowej. W artykule omówiono szczegółowo wszystkie zmiany, jakim uległ budynek w ciągu wieków, oraz jego kolejne przeznaczenia użytkowe. Na zakończenie wysunięto kilka postulatów konserwatorskich.

A. Frinta, *Poznámky k obnově kapli betlemské* **(Przyczynki do restauracji kaplicy betlejemskiej w Pradze)**, ss. 41—46, 5 il.

Artykuł zawiera kilka mało znanych lub całkowicie nie znanych faktów dotyczących rekonstrukcji cennego obiektu zabytkowego, zebranych przez znakomitego filologa czeskiego, profesora Uniwersytetu Karola w Pradze, a jednocześnie założyciela i dyrektora Muzeum Husa.

ICOMOS

(J. Josefik, J. B. Pelikan), *Kongres restaurátorů v Amsterodamu* **(Kongres konserwatorów w Amsterdamie)**, s. 47.

W notatce podano relacje z odbytego w dniach 13—19 września 1969 r. międzynarodowego posiedzenia plenarnego Komitetu Konserwacji ICOMOS, w którym uczestniczyło ok. 250 przedstawicieli różnych krajów. Podczas sesji trzy działające pod egidą UNESCO wielkie międzynarodowe organizacje — ICOM, IIC i Ośrodek Studiów Konserwatorskich w Rzymie — uzgodniły wzajemną współpracę w zakresie konserwacji i restauracji zabytków sztuki. Istotną część sesji stanowiły jednak referaty fachowe. Na sesji dokonano również wyboru nowego zarządu ICOM. Notatka zawiera wykaz 21 referatów wygłoszonych podczas sesji z wymienieniem autorów i tematów.

Kronika

(J. Čeřovsky, M. Lexova), *Návštěvou v několika skansenech na severu Evropy* **(Odwiedziny w kilku skansenach północnej Europy)**, ss. 48—53, 8 il.

Pierwsza część artykułu zawiera szczegółowy opis skansenu niemieckiej architektury ludowej w Wilsede, zlokalizowanego na obszarze rezerwatu „Wrzosowisko Lüneburskie" w Dolnej Saksonii. Dalsze części poświęcono innym skansenom zachodnioniemieckim, przede wszystkim nowo zorganizowanemu skansenowi w Kiekebergu, okr. Harburg (również w Dolnej Saksonii). Ogólne założenie polega tu na zgromadzeniu obiektów charakteryzujących budownictwo wiejskie w jego stanie sprzed ok. 200 lat, niemniej jednak znajdują się w nim także obiekty pochodzące z ok. 1600 r. Poza tym autorzy relacjonują swe spostrzeżenia ze skansenów fińskich, a przede wszystkim z najdalej na północy Europy położonego rezerwatu przyrodniczego w Kevo, w którym znajduje się mało znany skansen lapoński Inari. Szeroko omówiono również skansen na wyspie Seurasaari w Helsinkach, założony w 1909 r. przez fińskiego etnografa Axela Olai Heikala.

(J. Bukovský), *Konzervace a obnova lodi Waza* **(Konserwacja i rekonstrukcja okrętu „Waza")**, ss. 53—58, 5 il.

Wrak XVII-wiecznej karaweli „Waza", eksponowanej w stoczni o tej samej nazwie, stanowi od 1962 r. jedną z największych atrakcji turystycznych Sztokholmu. W artykule podano szczegółowy opis konstrukcji wystawienniczej oraz organizacji ekspozycji (stała wystawa „Życie na okręcie", ilustrująca za pomocą pochodzących z wraku przedmiotów tryb życia różnych członków załogi, materiały porównawcze, krótkometrażowy barwny film dokumentalny o pracach konserwatorskich). Interesujący fragment artykułu stanowi wzmianka o pierwszej eksploracji podwodnej wraku, dokonanej w latach 1663—1664, tj. w 35 lat po zatonięciu, za pomocą kesonu dzwonowego przez Szweda, Albrechta z Treileben. Już wtedy udało się wydobyć 53 spośród 64 luf armatnich, stanowiących artyleryjskie uzbrojenie okrętu (przeciętny ciężar 1,5 t), spoczywającego na głębokości 35 m. Dalsza treść artykułu obejmuje szczegółowy opis prac wydobywczych, zainicjowanych w 1956 r. przez badacza zabytków marynistycznych Andersa Franzena, specjalizującego się w lokalizowaniu wraków historycznych okrętów w akwenie Bałtyku; ponadto podano przegląd przedmiotów z wyposażenia okrętu i stanowiących własność poszczególnych członków załogi. Część końcową artykułu stanowi opis prac konserwatorskich, w wielu wypadkach mających charakter pionierski z uwagi na rodzaj obiektu i środowisko, w którym przebywał przez ponad 350 lat.

(K. Kibic), *Památková ochrana a inventarisace urbanistických souborů ve Španělsku* **(Ochrona i inwentaryzacja zespołów urbanistycznych w Hiszpanii)**, ss. 58—60, 2 il.

W ostatnich latach opracowano w Hiszpanii inwentaryzację zabytkowych zespołów urbanistycznych, stanowiącą cenne uzupełnienie ukończonych już dawniej spisów inwentaryzacyjnych zamków, zabytków kultury narodowej i zasobów dzieł sztuki. Autor przytacza obowiązujące w Hiszpanii przepisy prawne dotyczące ochrony zabytków, a następnie podaje systematykę przyjętą w pracach inwentaryzacyjnych.

(J. Hobzek), *Odhaleni Goethova památniku v Krásném Dvoře* **(Odsłonięcie pomnika Goethego w Krasnym Dworze)**, s. 60.

Notatka zawiera informację o odsłonięciu popiersia Goethego dłuta A. Dondorfa w zamku w Krasnym Dworze, w którym w 1810 r. wielki poeta niemiecki bawił w odwiedzinach u rodziny Czerninów. Uroczystość stała się okazją do przypomnienia zainteresowań Goethego ochroną zabytków i pamiątek przeszłości oraz zbieżnego z poglądem Al. Humboldta poglądu poety, iż park zamkowy w Krasnym Dworze jest jednym z najpiękniejszych założeń ogrodowych w Europie.

(E. Šamankova), *Výstava Maximilian I v Innsbrucku* **(Wystawa w 450-lecie śmierci cesarza Maksymiliana I w Innsbrucku)**, ss. 60—61, 1 il.

Od lipca do października 1969 r. w zbudowanym z inicjatywy Maksymiliana I arsenale trwała wielka wystawa, charakteryzująca epokę panowania cesarza oraz jego oddziaływanie na życie polityczne, kulturalne i artystyczne w znacznej części Europy w czasach późnego średniowiecza. Trwałym śladem wystawy jest obszerny ilustrowany katalog, zawierający studia charakteryzujące rolę Maksymiliana u schyłku średniowiecza.

Recenzje

„Studies in Conservation 1968", ss. 61—62.

Omawiany rocznik wydawnictwa charakteryzuje się przestawieniem tematyki z zagadnień ogólnokonserwatorskich na zagadnienia dotyczące pochodzenia barwników i ich spoiw. Autor dokonuje przeglądu i streszczenia poszczególnych artykułów w całym roczniku zawierających wyniki rozległych badań laboratoryjnych, a opracowanych przez wybitnych specjalistów duńskich (A. Raft), niemieckich (H. Kühn, J. B. Heylen, L. Maschelein-Kleiner), angielskich (K. B. Hempel) i holenderskich (J. Hofenk-de-Graaf, T. Stambolov, B. van Rheeden).

Zeszyt 2, stron 64, ilustracje

H. Hanšova, *Vladimir Iljič Lenin a kulturni památky* **(W. I. Lenin a zabytki kultury)**, ss. 65—66.

Opierając się w znacznej mierze na artykule A. W. Łunaczarskiego pt. *Lenin a sztuka*, autorka przytacza wiele przykładów dotyczących żywego zainteresowania Lenina zagadnieniami twórczości artystycznej. Posłu-

guje się też przy tym cytatami z zaczętej jeszcze w 1908 r. pracy samego Lenina pt. *Materializm a empirokrytycyzm.* Kolejno omawia dekret podpisany przez Lenina 5 października 1918 r., dotyczący rejestracji, inwentaryzacji i ochrony dzieł sztuki oraz zabytków historycznych, dekret z 1 września 1921 r. o ochronie przyrody, ogrodów i parków, wreszcie dekret z 7 stycznia 1924 r. o celach ochrony zabytków historycznych i pomników przyrody. Po drugiej wojnie światowej jednym z pierwszych dokumentów nawiązujących do leninowskiej tradycji zainteresowania i zrozumienia dla wartości poznawczych, wychowawczych i kulturotwórczych dzieł sztuki i zabytków przeszłości było rozporządzenie rady ministrów ZSRR z 14 października 1948 o środkach i celach udoskonalenia ochrony zabytków kultury.

A. Vošahlik, *Příspěvek k poznani středověké profánni architektury historických měst ve Francii* **(Przyczynek do poznania średniowiecznej architektury świeckiej zabytkowych miast Francji),** ss. 67—80 i 121, 71 il.

Architektura średniowieczna stanowi w dziejach architektury francuskiej rozdział bardzo długi i nadzwyczaj interesujący. Niemniej jednak poza architekturą sakralną i zabytkami budownictwa obronnego problem rozwoju architektury świeckiej w miastach francuskich nadal jeszcze wymaga rozległych badań. Artykuł jest kontynuacją opracowania ogłoszonego w nr 2 czasopisma z 1969 r. i przy zachowaniu układu chronologicznego przede wszystkim omawia zabytki pochodzące z pierwszej połowy XVI w., w których występuje charakterystyczna dla Francji symbioza form stanowiących dziedzictwo gotyku i wczesnego renesansu w architekturze świeckiej. Znaczną część atrykułu poświęcono zabytkom budownictwa drewnianego, których liczne przykłady zachowały się we Francji w bardzo dobrym stanie.

L. Letošnikova, *Hasištejnsko-Lobkovický perlový oltář* **(Ołtarz „perłowy" fundacji Hasensteinów i Lobkoviców),** ss. 81—97, 19 il.

Pochodzący z należącego do rodu Lobkoviców zbioru dzieł sztuki ołtarz jest najcenniejszym obiektem całego zespołu, a jednocześnie świadectwem poziomu artystycznego tego jedynego w swym rodzaju rodowego zbioru, który pod względem wartości znacznie przewyższał przeciętne zbiory znajdujące się w średniowiecznych rezydenciach zamkowych. Ołtarz „perłowy" (nazwa pochodzi od haftowanych perłami szat poszczególnych występujących w nim postaci świętych) poddano konserwacji, w czasie której udało się ustalić wiele nie znanych dotychczas czeskim i obcym historykom sztuki fragmentów z dziejów tego zabytku. Artykuł zawiera szczegółowe opisy zarówno materiałów i techniki wykonania obiektu, jak i poszczególnych faz oraz metod konserwacji.

K. Samšiňak, *Nejstarši fotografie Hradu Kosti* **(Najstarsze zdjęcia fotograficzne zamku Kost),** ss. 98—99, 2 il.

W muzeum etnograficznym w Żeleznicach przechowywany jest bardzo cenny zespół ok. 200 oryginalnych zdjęć, wykonanych wkrótce po zakończeniu wojny austriacko-pruskiej 1866 r. przez J. F. Stiehma, który — jak wynika z zachowanej tradycji — był pruskim oficerem służby wywiadowczej. W zespole tym zachowało się w bardzo dobrym stanie dużego formatu zdjęcie zamku Kost. Autor artykułu dokonuje analizy porównawczej wspomnianego zdjecia z akwarelami A. Mánesa, przedstawiającymi stan tego samego obiektu w latach trzydziestych XIX w. Stwierdza przy tym, że oprócz wysokich wartości dokumentalnych zdjęcie to ma wielką wartość historyczną, stanowi bowiem jedno z najstarszych zdjęć pejzażowych zachowanych na obszarze Czechosłowacji. Cały wspomniany zespół wskazuje wyraźnie na to, że już w 1866 r. armia pruska dysponowała bogatym sprzętem fotograficznym.

M. Lejskova-Matyašova, *Restaurováni rožmberské Kratochvile* **(Konserwacja dworku myśliwskiego Vilema z Rożmberku w Kratochwilach),** ss. 100—109, 15 il.

Artykuł poświęcony jest historii letniej rezydencji myśliwskiej w Kratochwilach koło Netolic (płd. Czechy), którą bez przesady można porównywać z włoskimi „willami" tej epoki (schyłek XVI w.), do których charakteru świadomie nawiązywał inicjator budowy — Vilem z Rożmberku. Na skutek niewłaściwego użytkowania obiekt został doprowadzony do ruiny i tylko ogromnemu wysiłkowi konserwatorów należy zawdzięczać jego ocalenie, jak również zachowanie bardzo zniszczonych jego wnętrz odznaczających się wysokimi wartościami artystycznymi wystroju. W artykule omówiono przebieg długotrwałych prac konserwatorskich w ich ostatniej fazie, do której należy jeszcze doprowadzenie do pierwotnego stanu elewacji, zdobionych licznymi malowidłami przedstawiającymi w wielu fragmentach detale architektoniczne malowane na zasadzie złudzeń optycznych.

O. Pechova, *Nález středověkých nástěnnych maleb v Dobrši* **(Odkrycie średniowiecznych malowideł ściennych w Dobrszy),** ss. 110—112, 2 il.

Zrelacjonowano prace konserwatorskie przeprowadzone w kościele Zwiastowania NPMarii w Dobrszy (na pogórzu szumawskim), w którym spod warstw niszczejących tynków od dawna odsłaniały się zachowane pod nimi malowidła ścienne i to zarówno we wnętrzu prezbiterium, jak i na powierzchniach zewnętrznych jego ścian. Znacznych rozmiarów zespół stosunkowo nieźle zachowanych malowideł na ścianie północnej przedstawia dwie główne kompozycje figuralne — *Zaśnięcie* i *Wniebowzięcie NPMarii;* kompozycjom tym autorka artykułu poświęca szczegółowy opis, charakteryzujący zarówno strone artystyczną, jak i technologiczną ich wykonania. W o wiele gorszym stanie przetrwały malowidła na ścianie przeciwległej, przedstawiające sceny z życia Chrystusa oraz *Wniebowstąpienie.* Mimo daleko idących zniszczeń oba zespoły malowideł cechuje wysoka wartość artystyczna, rzadko spotykana w wystrojach skromnych kościołów wiejskich. Aczkolwiek pod względem formalnym malowidła te prezentuja tradycje techniczną z końca pierwszej połowy XIV w., dojrzałość potraktowania detali wskazuje na ich powstanie ok. 1500 r. Sam kościół jest obiektem o wielu nawarstwieniach stylowych (nawa główna — późnoromańska z ok. 1220—1230 r.), ilustrujących czytelnie poszczególne fazy przebudowy.

H. Entner, *Metropole římské Helvetie jako švycarská památková reservace* **(Avenches — metropolia rzymskiej Helwecji jako szwajcarski rezerwat zabytkowy),** ss. 112—115, 7 il.

W dość szczegółowym rysie historycznym, stanowiącym pierwszą część artykułu, omówiono dzieje miasteczka Avenches (rzymskie Aventicum), założonego przez cesarza Augusta ok. 15 r. p.n.e. jako mały ośrodek administracyjny, a za Wespazjana awansowanego do rangi kolonii i w II w. n.e. liczącego ponad 20 tys. mieszkańców. Pierwsze skromne próby ochrony zachowanych pozostałości miasta rzymskiego podjeto w 1825 r., dopiero jednak w 1885 r. akcja przybrała bardziej zorganizowane formy, dzięki powstaniu Stowarzyszenia „Pro Aventico", zajmuiacego się eksploracią archeologiczną terenu. Od 1963 r. działa narodowy fundusz na rzecz Aventicum, subsydiujący również poczynania komunalnej służby konserwatorskiej i władz ochrony zabytków. Pochodzące z niego środki finansowe w wysokim stopniu przyczyniły się do intensyfikacji wykopalisk archeologicznych. Dalsze części artykułu poświęcono szczegółowemu omówieniu dotychczasowych osiągnięć w organizacji ekspozycji in situ zarówno zabytków rzymskich (amfiteatr, fragmenty zabudowy miejskiej), jak i resztek zabudowy średniowiecznej (fortyfikacje miejskie). Wiele istotnych informacji zawierają przypisy oraz literatura.

(J. Čeřovský, M. Lexova), *Skanzen v národnim parku* **(Skansen na terenie parku narodowego)**, ss. 116—118, 4 il.

Autorzy artykułu omawiają najstarszy skansen amerykański, zlokalizowany na obszarach parku narodowego w Kalifornii, w typowym regionie Dzikiego Zachodu. Wbrew ugruntowanej od dawna tradycji, iż pierwszym w świecie parkiem narodowym jest Yellowstone (uznany oficjalnie za taki w 1872 r.), rzeczywiście pierwszym chronologicznie jest ustanowiony przez A. Lincolna w 1864 r. rezerwat gigantycznych sekwoi „Mariposa" w Kalifornii, w objętej od tego czasu ścisłą ochroną Dolinie Yosemite w masywie Sierra Nevada (3050 km^2). Istniejący tu skansen obejmuje zabytki budownictwa białych osadników, pionierów z połowy XIX w. (m.in. z rzadkim przykładem drewnianego krytego mostu). Liczne obiekty skansenu reprezentują również życie dawnych strażników rezerwatu i sięgają okresu do 1915 r.

J. Pelikan, Č. Šedivý, *Konservace zvětralych piskovců a opuk* **(Konserwacja niszczejących piaskowców i łupków ilastych)**, ss. 118—120.

W artykule przedstawiono podstawowe metody konsolidacji kamienia, przede wszystkim jednak konserwację piaskowców i łupków ilastych. Omówiono krytycznie wiele najczęściej stosowanych metod konserwacji i to zarówno uważanych za metody klasyczne, jak i najnowszych. W wyniku licznych prób i badań przeprowadzonych w latach 1966—1969 wybrano dwie metody zapewniające najlepsze rezultaty. Do konserwacji materiałów charakteryzujących sie znaczną porowatością stosuje się specjalne dyspersje poliestrów w wodzie, natomiast do materiałów o małej chłonności — mieszaninę zawierającą jako składnik podstawowy oksysiloksany organiczne. Mieszanina ta, w której czynnikiem hydrolizy jest kwas trójhydrofosforowy, wykazuje znakomite własności w zakresie nasycania, przy czym właściwy środek konsolidujący, tj. żel kwasu krzemowego, nie stanowi substancji obcej w naturalnym materiale kamiennym. Znaczna część artykułu poświęcona jest zagadnieniu przeprowadzania pomiarów przepuszczalności gazów w materiałach porowatych, ze szczegółowym opisem stosowanych w tej dziedzinie metod i aparatury.

Kronika

(b. aut.) *Ochrana památek a češti učitele. Kapitola z dějin památkové peče. K 110. výroči narozeni Jana Dyka, učitele-památkáře a historika* **(Ochrona zabytków a czeskie nauczycielstwo. Kartka z dziejów ochrony zabytków. W 110 rocznicę urodzin Jana Dyka, nauczyciela — miłośnika zabytków i historyka)**, ss. 122—125.

W rozwoju idei ochrony zabytków w drugiej połowie XIX w., kiedy to romantyczne zainteresowanie pamiątkami przeszłości zaczęło przybierać konkretne formy ich naukowej inwentaryzacji i konserwacji, niepoślednią rolę odegrali ich ochotniczy opiekunowie i konserwatorzy, a wśród nich typowi przedstawiciele inteligencji małomiasteczkowej i wiejskiej — nauczyciele. Spośród nauczycielstwa wywodziła się wielka liczba mających ogromne i trwałe zasługi popularyzatorów zagadnienia ochrony zabytków. W artykule dokonano szczegółowego przeglądu zarówno motywów, jak celów i środków działania nauczycielstwa czeskiego w jego cennych inicjatywach w tym zakresie, a nadto przytoczono wiele konkretnych przykładów działalności poszczególnych osób, ze specjalnym uwzględnieniem pionierskiej i wielostronnej działalności Jana Dyka, Josefa Švechla, Cyrila Merhouta i Jana Tomana.

Wiadomości

W formie krótkich notatek kronikarskich relacje o
— XXII Międzynarodowym Kongresie Historyków Sztuki w Budapeszcie (15—20 września 1969 r.), który zgromadził 700 uczestników z kilkudziesięciu krajów świata;

— sympozjum poświęconym technicznym planom miast, projektowanym na październik 1970 r. z inicjatywy czechosłowackiego stowarzyszenia organizacji naukowo-technicznych;

— publikacji w „Amtsblatt zur Wiener Zeitung" austriackiej ustawy z 27 czerwca 1969 r., dotyczącej losów zabytków nieruchomych i ruchomych, stanowiących po drugiej wojnie światowej własność bezpańską (wykaz zabytków obejmuje 34 strony druku w formacie gazetowym) i wzywającej m.in. do zgłaszania i udowadniania praw własności do 31 grudnia 1970 r.

Zeszyt 3, stron 64, ilustracje

I. Šperling, *Obnova interieru kostela P. Marie a Karla Velikeho z Praze na Karlově* **(Restauracja więtrza kościoła NPMarii i Św. Karola Wielkiego na Karlowie w Pradze)**, ss. 129—143, 13 il.

Każda restauracja obiektu zabytkowego stanowi swoisty etap w rozwiązywaniu pewnych otwartych zagadnień zarówno z dziedziny historii sztuki, jak i konserwacji zabytków. Stwarza ona sposobność do weryfikacji, rewizji bądź rozszerzenia poglądów wytworzonych w wyniku dawniej powstałych prac teoretycznych w obydwu tych wzajemnie zazębiających się dyscyplinach. Takiej sposobności do uzgodnienia spornych poglądów dostarczyła właśnie restauracja wnętrz kościoła NPMarii i Św. Karola w Pradze. W dotychczasowej literaturze fachowej zbyt mało uwagi poświęcano samemu kościołowi i klasztorowi augustianów-kanoników lateraneńskich, w których rękach pozostawał cały teren kanonii od zbudowania kościoła w 1350 r. aż do kasaty zakonu w 1785 r. Ten właśnie zakon w realizowanych przezeń inicjatywach z zakresu budownictwa sakralnego nadawał swym budowlom szczególne, nie tylko artystyczne, lecz również symboliczne piętno i to także w późniejszych epokach. Podstawowym problemem podjętym w artykule jest autorstwo projektu tego gotyckiego kościoła oraz datowanie sklepień nawy głównej. Poza tym dość dużo miejsca poświęcono wystrojowi wnętrz kościoła. W części końcowej omówiono zasady przyjęte w pracach restauratorskich, prowadzonych w tym cennym wnętrzu kościelnym.

M. Lejskova-Matyašova, *Figuralni sgrafito ve Slavonicich a jeho restaurovani* **(Figuralne kompozycje sgraffitowe na elewacjach domów mieszczańskich w Slawonicach i ich restauracja)**, ss. 144—160, 20 il.

W żadnym z regionów środkowoeuropejskich, bogatych w zabytki architektury renesansowej — łącznie z Południowymi Czechami, Morawami, Górną i Dolną Austrią — nie zachowała się do dziś tak duża liczba kamienic mieszczańskich z elewacjami frontowymi zdobionymi kompozycjami sgraffitowymi, jak w miasteczku Slawonice. Na Górnym Rynku, w pobliżu Bramy Znojmeńskiej odrestaurowano dotychczas siedem takich elewacji; prace konserwatorskie dokonywane na ósmej mają być ukończone w nieco późniejszym terminie. Autorka omawia w artykule przebieg konserwacji, która wymagała wielkich nakładów środków technicznych i rozległych studiów teoretycznych. Podkreśla również bardzo istotny w tych pracach czynnik, jakim był „instynkt" artystyczny oraz bogate doświadczenie konserwatorów, pozwalające im w przypadkach absolutnego braku odpowiednich materiałów znakomicie wywiązać się ze swych trudnych zadań. Znaczna część opracowania poświęcona jest tematyce omawianych figuralnych kompozycji sgraffitowych, wywodzącej się z drzeworytowych ilustracji w niemieckich Bibliach z połowy XVI w. W kompozycjach tych wyraźnie dostrzegalne są przejawy własnych ini-

cjatyw ich twórców, którzy wzorując się na ilustracjach biblijnych udatnie je rozszerzali i uzupełniali wieloma własnymi elementami graficznymi. Dzięki przeprowadzonej restauracji miasto odzyskało wielkiej wartości elementy dziedzictwa kulturalnego, wymagające jednak teraz troskliwego zabezpieczenia, zwłaszcza przed wstrząsami powodowanymi przez ruch ładownych samochodów ciężarowych.

M. Suchomel, *K restaurátorskym pracim na domnělem Aachenově obrazu Ukřižování ze Slaneho* **(Przyczynek do prac konserwatorskich nad obrazem „Ukrzyżowanie", przypisywanym Hansowi von Aachen, w kościele w Slanem)**, ss. 161—171, 14 il.

W 1969 r. podjęto prace konserwatorskie w kościele pofranciszkańskim Św. Trójcy w Slanem. Podczas tych prac poddano również konserwacji kilka cennych obrazów z wnętrza kościoła. Wraz z innymi do pracowni konserwatorskiej trafiło również wielkich rozmiarów malowidło na podobraziu drewnianym *Ukrzyżowanie*. Autorstwo tego obrazu w dotychczasowej literaturze przypisuje się Hansowi z Akwizgranu, znanemu malarzowi epoki panowania Rudolfa II. Szczegółowe oględziny obiektu, przeprowadzone w pracowni, wykazały jednak, iż nie jest on dziełem tego świetnego przedstawiciela manieryzmu. Malowidło, jak się okazało, stanowiło element późnogotyckiego ołtarza znajdującego się pierwotnie w kaplicy Św. Andrzeja w katedrze Św. Wita na Zamku Praskim. *Ukrzyżowanie* z kościoła w Slanem wykazuje przestarzałe w stosunku do domniemanego okresu jego powstania, tradycyjne zasady kompozycji. Po wnikliwych badaniach udało się ustalić, że autorem obrazu jest Johan Georg Hering, osiadły w 1615 r. w Pradze, a od 1620 r. nadworny malarz zamkowy. Aczkolwiek dokonana analiza powoduje „degradację" autorską dzieła, to jednak przyczyniła się ona do rozszerzenia artystycznej spuścizny Heringa o kolejną cenną pozycję.

J. Pelikan, Č. Šedivý, *Konservace zvětralých piskovců a opuk* **(Konserwacja niszczejących piaskowców i łupków ilastych)**, c.d. z zesz. 2, ss. 174—185, 6 il., 9 tabl.

Stanowiący kontynuację opracowania zamieszczonego w poprzednim zeszycie artykuł zawiera szczegółowe opisy analiz próbek kamieni uległych degradacji oraz wyniki ich konserwacji środkami wymienionymi w poprzedniej części. Podano również opisy i schematy aparatur użytych do pomiarów oraz zestawienia osiągniętych wyników.

ICOMOS

(O. Šujanova), *Správa o činnosti československeho komitetu ICOMOS* **(Sprawozdanie z działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS)**, jęz. oryg. słowacki, s. 185.

Autorka, nowo mianowany sekretarz komitetu, podaje skład osobowy czechosłowackiego komitetu ICOMOS, powołany przez Ministerstwo Kultury CSRS na okres 1970—1972. Omawia niektóre czynności i zamierzenia komitetu, zwłaszcza w zakresie udziału w imprezach międzynarodowych przypadających w okresie jego kadencji.

Wiadomości, ss. 185—188

— Szczegółowe omówienie projektu międzynarodowej konwencji o przeciwdziałaniu nielegalnemu obrotowi dobrami kultury, opracowanego na 15 sesji UNESCO oraz jego uzgodnień z państwami członkowskimi.

— Sprawozdanie ze zorganizowanej 29 maja 1970 r. z inicjatywy Ministerstwa Kultury CSRS uroczystej sesji Czechosłowackiej Centralnej Komisji Ochrony Zabytków; tekst przyjętej rezolucji.

Recenzja

(M. Lejsková-Matyašova) recenzja książki *Umělecke památky Třebiče* **(Zabytki artystyczne Trzebiczy)**, ss. 188—190.

Omówienie wydanej przez wydawnictwo Blok w Brnie pracy o objętości 120 stron tekstu z 64 il. w tekście, 75 poza tekstem i 2 planami Trzebiczy. Autorem książki, składającej się z 7 rozdziałów, jest Antonin Bartušek, były dyrektor Muzeum Zachodniomorawskiego w Trzebiczy. Poszczególne rozdziały charakteryzują: 1) okres osadnictwa prehistorycznego, 2) miasto romańskie i gotyckie, 3) miasto gotyckie, 4) okres późnego gotyku i renesansu, 5) okres baroku w życiu miasta, 6) rozwój miasta po zburzeniu średniowiecznych obwarowań, 7) rozwój miasta nowoczesnego.

Zeszyt 4, stron 64, ilustracje

J. Ksir, *Nejstarši zděna hradba kolem olomouckého hradu* **(Najstarszy mur obronny o konstrukcji ceglanej, otaczający dawny zamek książęcy w Ołomuńcu)**, ss. 193—203, 9 il.

Wnikliwa analiza historyczna powstania systemu obronnego grodu ołomunieckiego, zbudowanego za panowania dzielnicowej dynastii książęcej Przemyślidów. Stosunkowo jeszcze niedawno obszar grodu otoczony był murem obronnym. W związku z przebudową kościoła metropolitalnego Św. Wacława (katedra) i przywróceniem mu u schyłku ubiegłego stulecia form gotyckich cały otaczający teren uregulowano, obniżono i zniwelowano. Na podstawie gruntownych kwerend archiwalnych autor artykułu stwierdza, że stare umocnienia terenu zajmowanego przez katedrę zostały zbudowane bezpośrednio po pożarze kościoła; pożar ten zniszczył również wszystkie budowle drewniane. Budowę muru obronnego, do której przystąpiono w 1204 r., ukończono w 1207 r. Fragment tych obwarowań w pobliżu dzwonnicy katedralnej stanowi jedyną pozostałość romańskich umocnień grodu, a tym samym najstarszych zachowanych obwarowań Ołomuńca.

L. Hrdlička, *Fizykálně parametrická analýza historických staviv* **(Analiza parametrów fizycznych w zabytkowych materiałach budowlanych)**, ss. 204—207, 3 tabl.

Autor omawia zastosowanie jednej z nie niszczących metod geofizycznych do badania historycznych konstrukcji obiektów posiadających wartości zabytkowe. Zastosowanie metod geofizycznych oraz system wyboru metody pomiarów parametrów materiałów budowlanych stanowią w tej dziedzinie wkład o ogromnej doniosłości, wymagają jednak współdziałania różnych gałęzi naukowych. Rozpoznanie parametrów fizycznych materiałów budowlanych opiera się na opracowaniu statystycznym ogromnej liczby próbek. W wypadku zespołów materiałów budowlanych o jednorodnym charakterze fizycznym, określonych ścisłymi parametrami, istnieją możliwości sklasyfikowania tych zespołów z zastosowaniem metod badawczych właściwych dla danej dyscypliny naukowej (np. archeologia historyczna, konserwacja). W trakcie rekonstrukcji możliwe jest zatem wyzyskiwanie pomiarów próbnych, stanowiących instrument obiektywnej kontroli.

V. Novotný, *Poslání kulturnich památek* **(Rola zabytków kultury)**, ss. 208—226, 20 il.

W naszych czasach doceniana jest na ogół rola zabytków w życiu społecznym, w istnieniu człowieka. Trudno znaleźć kraj, w którym nie podejmowano by choćby w najmniejszym zakresie zabiegów mających na celu ochronę narodowego dziedzictwa kulturalnego i zabytków. Na co dzień mamy jednak do czynienia z ciągłym niepokojem o stan zachowania tych zasobów. Niekiedy obawy o losy zabytków urastają do skrajnego pesymizmu. Należy zadać sobie wobec tego

pytanie, dlaczego dzieje się tak właśnie w naszych czasach, kiedy ochrona zabytków osiągnęła poważny poziom fachowy, a poza tym dysponuje nowoczesnymi metodami i środkami technicznymi. Autor artykułu usiłuje udzielić odpowiedzi na te pytania i znajduje je już u samych podstaw wszelkich inicjatyw zmierzających do zabezpieczenia zabytków. Na szerokim tle społecznym i historycznym rozpatruje rolę, jaką odgrywają zabytki w życiu narodów. Powołuje się na przykłady zniszczonej w czasie drugiej wojny światowej Warszawy oraz licznych zabytków w Polsce, w ZSRR i w innych krajach.

M. Farka, *Novostavby v historickém prostředí rakouských měst* **(Nowa zabudowa w obrębie zespołów zabytkowych miast austriackich)**, ss. 227—240, 18 il.

Autor, doktoryzujący się na Politechnice Wiedeńskiej pracą poświęconą współistnieniu starej i nowej architektury i urbanistyki, podaje wiele cennych i istotnych informacji na temat taktyki przyjętej przez austriacką służbę konserwatorską wobec mnóstwa nowych zadań i sytuacji wiążących się z ochroną miejskich zespołów zabytkowych. Zwraca przede wszystkim uwagę na szczególne cechy założeń ekonomicznych, obowiązujących w austriackiej gospodarce komunalnej w miastach. Z powyższym łączy się sprawa poglądów na tryb i styl życia mieszkańców miast. Poza tym wnikliwie rozpatruje problemy związane z zużyciem technicznym indywidualnych domów i całych bloków zabudowy. Omawiając szczegółowo działalność austriackich władz urbanistycznych i konserwatorskich, powołuje się na przykłady miast: Eisenstadt, Retz, Melk, Herzogenburg, Linz i Klagenfurt. Inny, bardzo obszerny dział rozważań autora stanowią problemy ruchu miejskiego i komunikacji w aspekcie ochrony ośrodków historycznych.

ICOMOS

(O. Šujanova), *Správa o činnosti československého komitetu ICOMOS za obdobie jun — september 1970* **(Informacja o działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS za okres czerwiec—wrzesień 1970 r.)**, s. 241. Omówiono nowe wydawnictwo czechosłowackiego komitetu ICOMOS, stanowiące tłumaczenie 3 referatów z międzynarodowych konferencji w Brukseli w latach 1966—1968, poświęconych problemowi konserwacji kamienia. Poza tym podano informację o projektowanym udziale specjalisty czechosłowackiego w międzynarodowej konferencji na temat ochrony Wenecji.

Kronika

(J. Petru), *In memoriam Vaclava Richtera* **(Nekrolog Wacława Richtera, profesora historii sztuki)**, s. 242, 1 il.

(J. Petru), *In memoriam Jana Kühndela* **(Wspomnienie pośmiertne o Janie Kühndelu, dyrektorze muzeum i archiwum w Prostiejowie)**, s. 243.

I. Šperling, *Nalez gotických maleb v kostele sv. Jilji v Praze* **(Odkrycie malowideł gotyckich w kościele Św. Julii w Pradze)**, ss. 243—244, 1 il.

Przypominając niedawne odkrycia gotyckich malowideł sakralnych w kościele Św. Tomasza oraz malowideł w kościele Św. Anny na Starym Mieście, autor artykułu zajmuje się malowidłami, które odkryto spod barokowych tynków podczas niedawnej restauracji barokowego wnętrza kościoła Św. Julii. Przytoczone przyczynki do dziejów tego kościoła oraz porównania przeprowadzone z malowidłami z kościołów w Strakonicach i Jindrzichowie Hradcu wskazywałyby, że odkryte malowidła ścienne pochodzą z połowy XIV w. (Fr. Kašička, A. Vošahlik), *Příklad z Avignonu pro regeneraci historického jádra Prahy* **(Przykład Awinionu wart wyzyskania w rewaloryzacji zabytkowego ośrodka Pragi)**, ss. 244—247, 8 il.

Autorzy dokonują porównania planu Awinionu, z okresu, kiedy będąc siedzibą papieską otoczony był jeszcze średniowiecznymi fortyfikacjami, z planem Starego Miasta w Pradze; dopatrują się przy tym wielu podobieństw w założeniach obu planów. Trzon artykułu stanowią relacje dotyczące przedsięwziętych przez władze miejskie i organizację o charakterze inwestorskim akcji, mających na celu rewaloryzację dzielnic, w których zużycie moralne i fizyczne zabudowy osiągnęło w wielu wypadkach poziom wykluczający celowość zabiegów konserwatorskich i zmuszający do wymiany całych bloków zabudowy. Omówiono interesujące zasady organizacyjne tworzenia stref ochronnych, poszukiwania nowych inwestorów i użytkowników, a także system projektowania urbanistycznego i architektonicznego, które nawiązują często do starych tradycji, a niekiedy i form. Autorzy uznają za słuszne i celowe przeniesienie pewnych doświadczeń z Awinionu do Pragi przy rozwiązywaniu problemów rewaloryzacji dzielnicy staromiejskiej.

(J. Vařeka), *Skanzen v rakouském Mondsee* **(Skansen w austriackiej miejscowości Mondsee)**, ss. 248—250, 6 il.

Nawiązując do doświadczeń szwajcarskich w zakresie organizacji skansenów budownictwa ludowego, autor artykułu zajmuje się niewielkim skansenem w Mondsee. Przy sposobności wspomina, że jego organizator — O. Moser, przystąpił w 1960 r. do organizowania dwóch następnych skansenów o charakterze regionalnym — Korutan w Maria Saal (Karyntia) oraz w Graz-Stübing. Ośrodek skansenu w Mondsee tworzy wielkie drewniane, kurne domostwo chłopskie typu salzbursko-bawarskiego z 1704 r.; szczegółowy opis owego domostwa stanowi zasadniczą część artykułu.

B. Proházka, *Památková peče na africkém kontinentu* **(Ochrona zabytków na kontynencie afrykańskim)**, cz. 1, ss. 251—254, 10 il.

Artykuł, stanowiący pierwszą część opracowania cyklicznego, zawiera omówienie ochrony zabytków w Tunisie. Zabytki w tym mieście są pozostałościami kilku epok cywilizacyjnych, poczynając od dolmenów i grobów megalitycznych, poprzez cywilizację kartagińską, rzymską, bizantyjską, aż do sztuki islamu. Podano w artykule przykłady inicjatyw konserwatorskich oraz zrelacjonowano efekty zakończonych już przedsięwzięć. Omówiono także zasady organizacji ochrony zabytków w Tunisie.

Stefan Rakowski

SOOBSZCZENIJA. Wyd. Ministerstwa Kultury ZSRR — Wsiesojuznaja Cientralnaja Nauczno-Issledowatielskaja Łaboratorija po Konserwacii i Riestawracii Muziejnych Chudożestwiennych Ciennostiej (WCNIŁKR), Moskwa. Wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne.

Tom 28 (1972), 328 stron, ilustracje

Pod ogólną redakcją B. J. Stawiskiego zawiera 13 artykułów w następujących działach:

1. Fizyczne i chemiczne metody badania.
2. Problemy konserwacji.
3. Badania techniczno-technologiczne.
4. Praktyczna konserwacja.
5. Ochrona.

W pierwszym dziale tematycznym znajdujemy kolejny z serii artykuł:

J. I. Grenberg, *Oczerki istorii tiechniko-tiechnołogiczeskich issledowanij żiwopisi* **(Zarys historii techniczno-technologicznego badania malarstwa)**, ss. 3—100, 53 il., str. w jęz. angielskim, 170 poz. lit.